

Nationen, 5. juni 1962

Professor Castberg og svenskeutredningen

Av prost A. E. Hedem

Det tør vel være overraskende også for Nationens lesere at professor Castberg aksepterer det resultat de fire svenske universitetsprofessorer kom til i sin utredning av det norske rettsoppgjør. Men i realiteten, om ikke nettopp direkte, bekrefter han det selv på s. 60 i skriftet «Juridiske stridsspørsmål i Norges politiske historie.» En undersøkelse tør vel kanskje være av interesse.

Et saklig utgangspunkt har en da i forsvarsminister Harlems uttalelse i Stortinget, nemlig at Norges inndragning i krigen skyldtes statsmaktenes negative innstilling til landets forsvar. Senere har admiral Storheill i et offentlig foredrag hevdet, at hvis sjøforsvaret hadde vært på samme høyde som i 1914, ville Hitler ikke ha våget sitt angrep 9. april 1940.

Av dette følger at ansvaret for ulykken først og fremst må belastes arbeiderpartiregjeringen og dens medløpere i Stortinget. Det foreligger gyldig bevis for at statsministeren var fullt oppmerksom herpå. Hambro skriver, at da han nevnte dag steg inn i statsministerens rom, fant han denne gråtende under bitter selvanklage. Noen dager senere møttes pressekonsulenten Birger Gotaas og statsministeren. I sin bok «Fra 9. april til 7. juni» refererer Gotaas følgende uttalelse av hr. Nygaardsvold: «Jeg vet det Gotaas at det kommer et oppgjør etterpå. Det får vi finne oss i.» I 1937 hadde statsministeren erklært i tin-

get at regjeringens program var «å oppruste økonomisk, sosialt og materielt — ikke militært.» At dette program ble fulgt, vet alle, ikke minst hva siste post angår.

Etter frigjøringen kom så oppgjøret, i formen som et rettsoppgjør, dog ikke rettet mot den konstitusjonelt ansvarlige part, men mot et i Stortinget ikke representert politisk parti og dets medlemmer, tilrettelagt av regjeringen Nygaardsvold og igangsatt av den nye regjering.

Som alle vet, er forholdet mellom staten og borgerne et gjensidig plikt- og rettighetsforhold. Plikten medfører rettighet, og rettigheten plikt. Lydighet mot loven er en borgers første plikt, sier et gammelt ord. Å respektere loven må også være statens første plikt. For «med lov skal land byggjast, ikkje med ulov øydast.» Den part som svikter sin plikt, pådrar seg tilsvarende skyld og ansvar. Dette fastslås i tilfelle ved domstolens rettsprøve. Staten må sørge for at borgerne ikke utsettes for lov-kollisjon, og at loven blir befulgt både som grunnlag for rettsprøven, og når det gjelder påtalemyndighetens og dommernes habilitet. Først når dette er iaktatt, nyter den anklagede sin rettighet. «Ingen kan dømmes uten lov», heter det i GrL § 96, og med lov menes

den rettsgyldige lov, ikke en parole, heller ikke hva Castberg i sitt ovennevnte skrift kaller «seierherrens justis.»

I følge Castbergs lærebok i okkupasjonstilfelle lkr.art. 43 «det bindende utgangspunkt i alle drøftelser av rettsspørsmål,» således ganske særlig ved vurderingen av de prinsipielle rettsproblemer, heri innbefattet også habilitetsproblemet. De rettsstatlige prinsipper må respekteres om rettsprøven skal ha redelighetens karakter.

Allerede sommeren 1940 hadde biskop Berggrav i dagspresen gjort det norske folk oppmerksom på at den fortrenkte regjering ikke hadde lovgivningsmyndighet overfor det okkuperte område. Han bygde her på ordlyden i lkr. 43 og på rettledning av spesielt folkerettslærde jurister. Så sent som i november 1944 hadde Den midlertidige kirkeledelse ifølge sogneprest Storås' artikkel i Aftenposten 17. mars 1954 gitt landets menigheter og geistlighet følgende rettledning: «Gjeldende rett i Norge i dag er: 1) Folkeretten, særlig Haagkonvensjonen av 18/10 1907 som både Tyskland og Norge har undertegnet. 2) Norsk lovgivning inntil 9/4 1940. 3) Okkupasjonsmaktens modifiserte og utfyllende lovgivning inntil 9/4 1940.»

Det kan neppe være tvil om at så vel Berggravs som Kirkeledelsens rettledning var i full samklang med hva Castberg hadde dosert som bindende utgangspunkt i alle drøftelser av okkupasjonstidens rettsspørsmål. At rettsprøvens drøftelser fant sted først etter frigjøringen, kan ikke berettigge en fravikelse herfra. Staten ved påtalemyndigheten, domstolen og den anklagede hadde å respektere den rettsgyldige lov. Staten må ansees æresforpliktet til dette overfor befolkningen på det besatte område. Rettsprøven i Haaland-saken viser imidlertid at staten hadde brutt sitt æresord ved gjennom sine anordninger å ha ført folket inn i lov-kollisjonens tilstand og dessuten ved å legge rettsapparatet i kriminelle personers hender, målt på lkr.art 43. Det ordinære habilitetskrav ble ikke respektert (Jon Skeie). Det må derfor ansees å være i fullt samsvar med professor Castbergs førkrigsoppfatning, når de svenske professorer i sin utredning kom til følgende resultat: «Det är likväl ett missbruk av ord att kalla en dylik inrikespolitisk uppgörelse för en rättsuppgörelse. Med rätten i vanlig mening har den ingen förbindelse.»

Det er derfor vitenskapelig uholdbart når professoren anvender uttrykket «rettsoppgjør» om det opp-

gjør som fant sted her hjemme. Det var et «inrikespolitisk» oppgjør, planlagt og gjennomført ved krenkelse av de ordinære prosessregler.

Professoren uttaler på s. 60 i sitt skrift følgende: «Det er klart at rettsoppgjøret etter en seierrik krig alltid vil bli seierherrens justis.» Her finner således en vitenskapsmann det holdbart å sette likhetstegn mellom «objektiv justis» og «seierherrens justis». Man skulle minst vente dette av en professor. Da dommen i Nürnberg var falt, karakteriserte byrettsdommer i Oslo, C. J. Fleischer i Morgenbladet, prosessen således: «Det er hevners gud som er på vingene.» Denne erfarne dommer hadde åpenbart ikke særlig aktelse for prosessens kvalitet som rettsoppgjør etter «seierherrens justis».

Da Norge ikke av de allierte var anerkjent som krigførende, kan det ikke med rette henføres til seierherrene. Motivet for det norske oppgjør var i første rekke ikke hevn, men trang til å kamuflere arbeiderpartiregjeringens ansvar for Norges inndragning i krigen og for de derav flytende skader for landet og den enkelte borger. Dette må professoren ha vært klar over. Når han nå skyter seg inn under «seierherrens justis» og således fraviker sitt tidligere standpunkt, avslører dette ikke noe akseptabelt motiv, neppe heller en aktverdig karakter.

Men den norske stat må ansees ansvarlig for de skader som ved det uredelige «rettsoppgjør» ble påført den enkelte borger.